

Undersåkers kyrka

Konvertering av värmesystem 2009

Undersåkers kyrka, Underåkers socken, Åre kommun

Sara Bäckman

RAPPORT - JAMTLI 2011:8
ISSN 1654-2045

Utgivning och distribution:

Jamtli

Box 709

831 28 Östersund

Tel 063-15 01 00

Fax 063- 10 61 68

© Jamtli 2011

Allt kartmaterial från GSD-Fastighetskartan © Lantmäteriverket Ärende nr MS2006/02204

Omslagsbild: Undersåkers kyrkas långhus

Foto: Hampus Benckert

Redigering och layout framsida: Lena Ljungkvist, Jamtli Förlag

ISSN 1654-2045

Innehållsförteckning

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	2
INLEDNING	3
FASTIGHETSUPPGIFTER M.M.	4
KARTA	5
HISTORIK.....	6
RESTAURERING.....	6
ANTIKVARISK KARAKTÄRISERING.....	7
BAKGRUND	8
BESKRIVNING AV UTFÖRDA ÅTGÄRDER	8
BILDER	10

Inledning

Länsstyrelsen i Jämtlands län lämnade 2009-07-13 tillstånd till konvertering av värmesystem i Undersåkers kyrka (dnr 433-16541-08). Till grund för åtgärderna ligger en arbetsbeskrivning som upprättades av Jämtkraft AB 2008-11-27, med preciseringar som anges av Månsson & Hansson Arkitektur och Byggteknik på ritning 2009-01-20.

Arbetet, som utfördes under hösten 2009, omfattade konvertering av direktverkande elvärme till vattenburet värmesystem. Rörarbeten utfördes av Energisystem AB, måleriarbeten av Per Halvarssons Måleriateljé, snickeriarbeten av Träkompaniet Per Malmsten AB, markarbeten av Maskingrävningar.

Jamtli har genom Hampus Benckert svarat för antikvarisk medverkan.

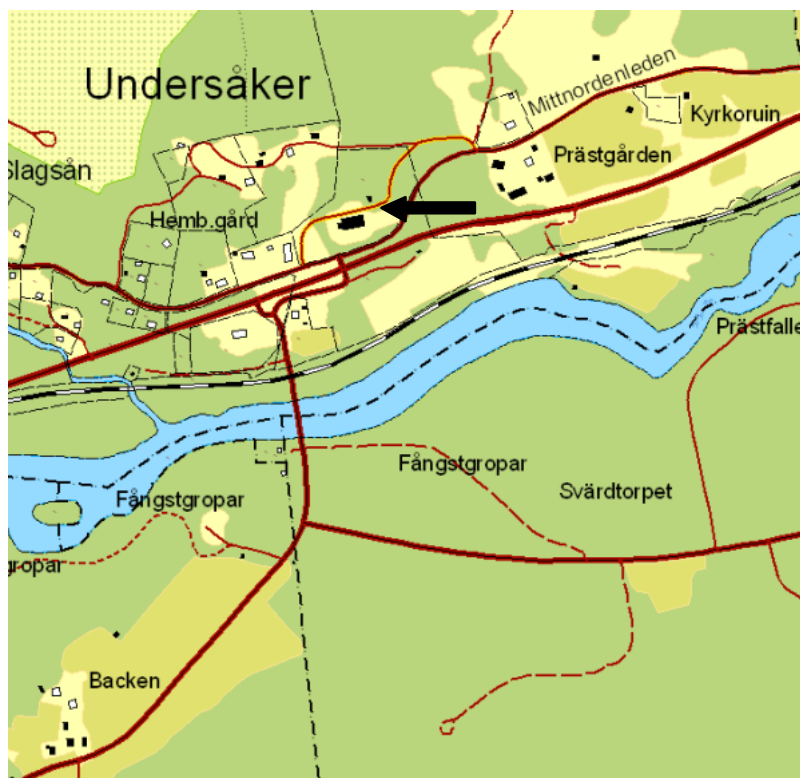
Östersund den 11 mars 2011

Sara Bäckman
Antikvarie

Fastighetsuppgifter m.m.

Fastighet	Undersåkers kyrka, Undersåker 1:59, Underåkers socken, Åre kommun
Objekt	Värmekonvertering
Dnr Jamtli	419/2009 F8AGG
Dnr Lst	433-16541-08
Fastighetsägare	Undersåker och Kalls kyrkliga samfällighet Kyrkv. 2, 830 05 Järpen
Uppdragsgivare	Fastighetsägaren
Entreprenörer	Energisystem AB Mikael Malmqvist Hemvägen 28 831 61 Östersund Per Halvarsson Halvarsson måleriateljé AB Åsmundgården 135 830 30 Lit Snickeriarbeten: Träkompaniet Per Malmsten AB, Markarbeten: Maskingrävningar. Jämtkraft AB Niclas Rehnholm Box 394 831 25 Östersund
Antikvarisk medverkan	Jamtli Kulturhistorisk sektion Box 709 831 28 Östersund Kontaktperson: Sara Bäckman, 063-150 334

Karta

Ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket. Ärende nr MS2006/02204

Historik

Undersåkers kyrka ligger i en miljö med kulturvärden av riksintresse. Öster om kyrka ligger ruinerna efter den medeltida kyrkan och genom dalgången passerade en av pilgrimslederna till Nidarosdomen i Trondheim.

Kyrkobyggnaden uppfördes åren 1850-1856 under ledning av byggmästare A M Svensson efter ritningar av Överintendentämbetet. Kyrkan byggdes i en nyklassicistisk stil men uppvisar också inslag av nygotisk dekor i exteriören. Den sparsmakade nyklassicistiska interiören har putsade, odekorerade väggar, marmorerad takfotslist och ett slätt putsat tunnvalvt tak. Frånsett byte av takmaterial från spån till plåt är kyrkan mycket väl bevarad till sin stil från byggnadstiden.

Restaureringar

1936-37 genomgick kyrkan en ombyggnad och renovering efter program efter länsantikvarie Eric Festin. Under denna ombyggnad sattes bland annat en dörr igen mitt på långhusets norra sida. Exteriört finns dörren kvar. Entrén till sakristian togs upp vid denna ombyggnad.

I kyrkan ligger ett lackat trägolv som i koret och mittgångarna täcks av ljusgröna mattor. I bänkkvarteren samt korgolvet är golvet förhöjt och ligger högre än mittgången. Den slutna bänkinredningen är delvis från byggnadstiden. Sittbänkarna moderniserade vid kyrkans renovering 1936-37 genom att öka avståndet mellan bänkarna, virkla ryggstödet bakåt och byta ut sittbänken. Läktarunderbyggnaden byggdes i samband med ytterligare en restaurering 1984 när även kyrkbänkarna ommålades.

Kulturhistorisk karaktärisering

Undersåkers kyrka är en, till sin exteriör, välbevaras kyrka där de nygotiskt inspirerade byggnadsdetaljerna visar att kyrkan uppförts runt mitten av 1800-talet. Invändigt har kyrkans ombyggnader och omgestaltningar på 1930-talet och 1980-talet skapat ett kyrkorum där den fasta inredningen har en färgsättning som går i grön-grå färgskala. Länsantikvariens 1930-tals restaurering avsåg att dels ta bort tilläggen kyrkan fått under det tidiga 1900-talet, dels att ge kyrkorummet en äldre prägel genom att marmorera bänkarna, komplettera med snidade bänkkron och placera det gamla 1600-tals altaret i kyrkan. De ursprungliga bänkkvarteren, orgelläktaren, predikstolen och korväggen med altaruppsats fick bevara sin yttre form och uppbyggnad men förändrades till detaljer. Vid den senare restaureringen gjordes färgsättningen och marmoreringen lite ljusare, men fortfarande i linje med intentioner från 1930-talet. Rummets stora volym och de rundbågiga fönstren gör att kyrkorummet upplevs som ett nyklassicistiskt kyrkorum.

Bakgrund

Jämtkraft föreslog att vattenburen värme för en grundvärme på 10 grader skulle installeras. De elektriska bänkvärmarna kunde behållas för att användas vid förrättningar, då temperaturen höjs till 18 grader.

Beskrivning av utförda åtgärder

Mark	Enligt handlingarna skulle värmekulverten dras in i kyrkan från väster in till kapprummet. Av tekniska skäl följer kulverten istället tidigare rördragningar utanför kyrkan och dras från norr in till kapprummet. Handlingarna har frångåtts i denna del (Se bild 9).
Kulvert	Kulverten är ca 80 cm djup fram till kyrkan och ca 40 cm djup närmast kyrkomuren. Schaktbredden är ca 50-60 cm. Kulvertdragningen in till kyrkan har gjorts under marknivå. Mindre stenar har tagits bort under kyrkomuren och på insidan har viss borring gjorts i underkant av muren
Kapprum	En låda för kopplingar byggdes på insidan om kyrkomuren, vid golvet under den bänk som står längs väggen (se bild 3). Lådan är ca 30 cm djup. Rör har dragits längs västra väggen i kapprummet och väntrummet. Rören har dragits inuti förvaringsskåpen vid västra väggen i väntrummet och synliga längs södra väggen.
Vapenhus	Rören mellan de två radiatorerna på var sida om dörren in till kyrkans långhus byggdes in i en låg tröskel av trä (se bild 1). Denna utformades som ett lock och ytbehandlades lika golvet i övrigt.
Kyrkorum	Om det var tekniskt möjligt skulle ledningarna dras dolda hela vägen fram till radiatorerna i både norra och södra delen av koret, vilket skulle innebära att rördragning undveks i bänkkvarteren. I så fall undveks även håltagning i bänkskärmarna, vilket enligt beslutet skulle undvikas om det var möjligt. Dock fanns det inte tillräckligt med utrymme i kryputrymmet så rören har dragits synliga till radiatorerna i

koret. På norra sidan har rören dragits i en befintlig låda längs väggen under predikstolen och genom borrhål i korbänkarnas gavlar (se bild 4). På södra sidan har rören dragits synliga genom borrhål i bänkgavlarna. Rören har dragits runt de två pilastrama vid långhusets väggar. Mindre urtag har med nödvändighet gjorts i bakkant av det postament som bär upp altaruppsatsen. Samtliga radiatorer har monterats i nivå med överkanten av bänkgavlarna, med en avvikelse upp till ca 2 cm, vilket kan accepteras.

Sakristia Rören kunde dock dras dolda i kryputrymmet in till sakristian och fram till radiatoren vid östra väggen. Radiatorerna i sakristian har andra mått än radiatorerna i kyrkorummet, vilket beror på att utrymmet är begränsat mellan bänk och golv respektive inuti nisch. Radiatorrören placerades strax ovanför golvlisen som är lägre än i kyrkorummet. Radiatorn under bänken vid östra väggen behövdes göras något djupare än kyrkorummets. Radiatorn vid södra väggen monterades inuti en nisch. Rören har dragits upp i övervåningen i anslutning till radiatorn vid östra väggen (se bild 7-8). En trådlös fukt- och temperaturgivare placerades i rummet ovanför sakristian, vid förvaringsskåp. Sakristian och utrymmet ovanför sakristian kräver i allmänhet något högre värme än kyrkorummet och fick därför lokal styrning med termostater på radiatorerna. Även utrymmena under läktaren fick lokal styrning. Fjärrvärmeväxlare placerades av tekniska/energimässiga skäl i församlingshemmet och inte i kyrkan såsom framgår av handlingarna.

Installationer Radiatorer med veckad utsida har installerats, i strid med länsstyrelsens beslut. Beslutet anger att radiatorerna ska vara försedda med släta fronter, något som också diskuterades med de inblandade vid ett första samråd på plats 2008-11-13. Tyvärr framgår det inte av handlingarna vilken typ av radiatorer som ska användas i kyrkan, vilket har gett upphov till olika tolkningar av innebörden i ”slät”. Vid besök på plats 2009-10-06 kunde konstateras att radiatorer med veckad front redan fanns monterade, liksom rör. Arbetet var redan utfört men kan efter omständigheterna accepteras, bland annat eftersom stor hänsyn har tagits till radiatorernas höjd. Radiatorrör av koppar har monterats med bladskruv och svep av kopparband, vilket är en diskretare lösning än dubbelklammer av plast. Rören har dragits ovanför golvlisen och har anslutits till radiatorerna från sidan.

Målning Synliga installationer målades i bruten vit/ljusgrå kulör lika väggen.

Bilder

Bild 1: Nya rördragningar i vapenhuset innan montering av radiator och inmålning

Bild 2: Vapenhuset efter montering av radiatorer och inmålning av kopparrör. Rören nedanför dörren är täcka av en inmålad tröskel.

Bild 3: Radiator monterad bakom bänk i kapprum.

Bild 4: Monterad radiator och inmåde kopparrör i kyrkans långhus.

Bild 5: Rördragning i långhuset.

Bild 6: Borrhål vid korbänkens gavel.

Bild 7: Sakristian efter montering av radiatorer.

Bild 8: Sakristian efter inmålning.

RAPPORTSERIE – JAMTLI, 2011

ISSN 1654-2045

- 2011:1 Marby nya kyrka – Restaurering av kors 2004
Sara Bäckman
- 2011:2 Förstudie – Mus Olles i kulturturismens tjänst
Ove Hemmendorff
- 2011:3 Rödöns prästbord – Arkeologisk utredning av fastighet Rödöns prästbord 1:3 m fl, 2010
Amanda Jönsson
- 2011:4 Ljåbodarna – antikvarisk medverkan vid restaurering av bustuga, lada och gärdsgård 2007–2008
Sara Bäckman
- 2011:5 Monäset – Antikvarisk kontroll vid fasadrestaurering 2008–2009
Sara Bäckman
- 2011:6 Åflo kvarn och såg – Restaurering av dammanläggning 2005–2007
Sara Bäckman
- 2011:7 Ströms kyrka – Värmekonvertering 2007
Sara Bäckman
- 2011:8 Undersåkers kyrka – Konvertering av värmesystem 2009
Sara Bäckman